

הסיכום לסיכומים להיסטוריה 70 אחוז קורונה במציאות

טומי קרקעי אפיק

8 ביוני 2020

הקדמה

סיכום זה נכתב לקראת הבגרות בהיסטוריה של שנת 2020 על ידי - טומי קרקעי אפיק מתיכון עירוני ד' ראשית אציין כי סיכום זה בנוי באופן חלקי מהחומר במחברות שלי, ובנוסף משלב מספר סיכומים שמוזגו לכדי סיכום אחד, על כן אני מעוניין להודות לכותבי הסיכומים הללו:

- ירון מרון, מורה להיסטוריה בבית ספרי, שכתב את הסיכום הבא:
- תמר עמית מכיתה יא'2, שכתבה את הסיכום הנפלא הבא:
- גורם אנונימי, שהסיכום שלו הגיע לוואטסאפ שלי תחת השם "סיכום בנונה לבגרות בהיסטוריה" מבלי שאדע מי הכותב. להלן אותו סיכום:

בנוסף חשוב לציין כי סיכום זה נכתב לקראת בגרות 2020, בה עקב הקורונה הוצאו מספר תכנים בתכנית הלימודים. תוכן העניינים מציג את כלל התחומים בהם הסיכום מתמקד, ואלו שלא יצאו מהחומר (או שהחלטתי לא ללמוד אותם לקראת הבגרות עקב יתירות).

תוכן עניינים

4	I	בית שני
4	1	מבוא/רקע . . . . .
4	1.1	אלכסנדר מוקדון והלניזם . . . . .
4	1.2	גזרות אנטיוכוס . . . . .
4	1.3	מרד החשמונאים . . . . .
5	2	המדינה החשמונאית . . . . .
5	2.1	קשיים בהנהגה . . . . .
5	2.1.1	קושי פוליטי . . . . .
5	2.1.2	קושי כלכלי . . . . .
6	2.1.3	קושי דמוגרפי . . . . .
6	2.2	התרחבות טריטוריאלית . . . . .
6	2.3	מדיניות כלפי הנוכרים . . . . .
7	2.4	שינויים במעמד המנהיג . . . . .
7	2.5	יחס להלניזם . . . . .
7	3	השלטון הרומאי בארץ ישראל (בפרט הורדוס ראה מיקוד) . . . . .
7	3.1	דפוסי השלטון . . . . .
8	3.1.1	מדוע העדיפו הרומאים לנקוד במדיניות שלטון עקיף באמצעות שליט מקומי? . . . . .
8	3.1.2	למה דווקא הורדוס? . . . . .
8	3.2	מאפייני שלטון הורדוס . . . . .
8	4	המרד הגדול . . . . .
9	4.1	מאפייני שלטון הנציבים . . . . .
9	4.2	נימוקים בעד ונגד המרד . . . . .
9	4.2.1	נימוקים בעד המרד . . . . .
9	4.2.2	נימוקים נגד המרד . . . . .
10	5	תוצאות המרד . . . . .
10	5.1	מעמדה של יהודה . . . . .
10	5.2	שינויים בפאן הדתי . . . . .
10	5.3	שינויים כלכליים ודמוגרפיים . . . . .
11	6	מירושלים ליבנה - דת בלי בית . . . . .
12	II	לאומיות או לא להיות
12	7	לאומיות . . . . .
12	7.1	הגדרות ובסיס . . . . .
12	7.1.1	גורמים מלכדים . . . . .
12	7.2	הגורמים לצמיחת הלאומיות המודרנית . . . . .
12	7.2.1	גורמים אידיאולוגיים . . . . .

12	גורמים חברתיים-כלכליים	7.2.2	
13	גורמים היסטוריים	7.2.3	
13	השינויים להם הלאומיות גרמה	7.3	
13	שינוי גיאוגרפי-מדיני	7.3.1	
13	שינוי תודעתי אידיאולוגי	7.3.2	
13	שינוי פוליטי	7.3.3	
13	מאפייני התנועות הלאומיות	7.4	
13	מטרה	7.4.1	
13	סוג חדש של מנהיגים	7.4.2	
14	תחומי הפעולה של התנועות הלאומיות	7.4.3	
14	שלבי ההתפתחות של התנועות לאומיות	7.4.4	
14	גורמים מסייעים ומעכבים	7.4.5	
14	איחוד גרמניה כדוגמא	7.5	
14	רקע	7.5.1	
15	הכוחות הפועלים באיחוד	7.5.2	
15	מטרת המאבק	7.5.3	
15	השלבים העיקריים במאבק	7.5.4	
15	גורמים מסייעים ומעכבים	7.5.5	
15	ציונות	8	

חלק I

בית שני

1 מבוא/רקע

1.1 אלכסנדר מוקדון והלניזם

בשנת 356 לפני הספירה, נולד אלכסנדר מוקדון, אחד המצביאים הדגולים שידעה ההיסטוריה. ב-33 שנות חייו הספיק לכבוש את פרס, ערי המדינה ששל יוון, חלקים במזרח ועוד שטחים נרחבים. כחלק ממסע כיבוש זה הוא הכתיב תרבות חדשה, היא התרבות ההלניסטית. התרבות ההלניסטית שילבה אלמנטים מן המזרח והמערב והפכה להיות התרבות השלטת באימפריה של אלכסנדר הגדול. בתור כובש, הוא היה ליברלי באופן יחסי בכל הקשור לחופש הדת ואימץ טכנולוגיות רבות שגילה במסעותיו.

מאפייני התרבות ההלניסטית:

- האלהת המנהיג - המנהיג ציפה לסגידה מאזרחיו וקיבל מעמד וכוח של אל - במקור מהמזרח
- מקדשים - נראים כמו המקדשים היווניים אך בהם מתנהלים פולחנים מקומיים (מהמזרח)
- שפה - השרשת מילים מהשפה היוונית לתוך השפה המקומית, גרם ליצירת שילובים בין השפות
- דת - כמו בשפה, גם הדת היוונית פלשה לתוך האמונות המקומיות ונוצר שילוב בין הדתות
- יצירת מבנה הפוליס - צורת ההתיישבות היוונית של ערי מדינה הועתקה במסגרת התרבות ההלניסטית גם אל המזרח. כך נוצרה הפוליס במזרח שדמתה מאוד לפוליס היוונית.

1.2 גזרות אנטיוכוס

לאחר מותו של אלכסנדר מוקדון והתפצלות הממלכה, בית תלמי ובית סלווקוס נלחמו על השליטה בארץ ישראל, עקב החשיבות האסטרטגית שלה, שנבעה מהיותה נקודת מעבר מאסיה לאפריקה, ומכיוון שעברו דרכה דרכי מסחר (דרך המשי, דרך הים). בשנת 198 לפני הספירה בית סלווקוס השתלט על א"י, זאת תחת הנהגת אנטיוכוס השלישי. אנטיוכוס הרביעי (אפיפנס), שבא אחריו, הטיל בשנת 167 לפנה"ס מספר גזרות קשות על היהודים, מביניהן:

- איסור על קיום מצוות היהדות ומנהגי החגים
- איסור ברית מילה
- הכרזה על חילול בית המקדש

בעקבות הגזרות העם התחלק לשלוש:

המתיוונים קיבלו על עצמם את הגזרות וסייעו באכיפתן (בעיקר אצולה)
האנוסים שמרו בסתר על מצוות היהדות אך כלפי חוץ נהגו על פי הגזרות
החסידיים פרשו אל ההרים, שם המשיכו לשמור על המצוות

1.3 מרד החשמונאים

עקב הגזירות פרץ מרד החשמונאים בהנהגת מתתיהו החשמונאי. המרד החל כאשר מתתיהו ניפץ מזבח יוני באזור מודיעין.

מטרות המרד היו ביטול הגזירות, ליכוד העם היהודי והקמת טריטוריה אוטונומית בשטח הארץ. המרד הצליח, בית המקדש טוהר, יורשו של אנטיוכוס ביטל את הגזרות והוקמה המדינה החשמונאית שתחזיק מעמד עד 63 לפנה"ס.

2 המדינה החשמונאית

נתייחס לכל אחד ממנהיגי הממלכה החשמונאית בכל אחד מהתחומים הבאים.
סדר ההנהגה:

1. יהודה המכבי
2. יונתן הופסי
3. שמעון הגדי
4. יוחנן הורקנוס
5. אריסטובולוס הראשון
6. אלכסנדר ינאי
7. שלומציון המלכה

2.1 קשיים בהנהגה

2.1.1 קושי פוליטי

השליטים החשמונאים נאלצו לתמרן בין כלל הכוחות הפועלים באזור: בתי סלווקוס ותלמי, האימפריה הרומית ועמים נוספים.

החשמונאים קיוו כי באמצעות צעדים פוליטיים נכונים יצליחו להמשיך לקיים את מדינתם.

שני גורמים משפיעים היו הברית עם רומא, אותה כרת יהודה המכבי ורבים אחריו חידשו אותה, והצורך להתחבב על המנהיגים הסלווקים.

התמודדות כל מנהיג:

יהודה המכבי הצעד המשמעותי ביותר - כריתת הרית עם רומא. אף אחד לא יעזור לאויב של השני.

יונתן הופסי חידש את הברית

שמעון חידש את הברית עם רומא ויצר ברית עם ספרטה. הסנאט הרומי אף שלח למלך מצרים איגרת בה דרש לשמור על עצמאותה של ממלכת יהודה.

יוחנן הורקנוס חידש את שתי הבריתות וחזק את הקשרים עם בית תלמי במטרה ליצור משקל נגד בית סלווקוס.

אריסטובולוס -----

אלכסנדר ינאי הראשון שלא חידש את הברית עם רומא - שעכשיו ראתה בו אויב.

שלומציון המלכה -----

2.1.2 קושי כלכלי

הייתה תחרות קשה בין העמים הנוכרים, תושבי הערים ההלניסטיות והיהודים שבסביבה. הדבר גרם לעוינות רבה בין הצדדים. בנוסף כאשר בית סלווקוס פלש ליהודה הנוכרים סייעו להם.

לכן בתחילת דרכה של הממלכה המצב הכלכלי של היהודים השתפר, שהרי הממלכה ביטלה את המיסים שהסלווקים הנהיגו, וכיבוש יפו ודרכי המסחר יצר שכבה עשירה של סוחרים.

בהמשך, כאשר יוחנן הורקנוס שכר צבא שכירים, היה עליו להעלות את המסים והורע לאזרחים.

בנוסף התרחש תהליך של קיטוב חברתי: רוב העם, העניים, היו אלו ששילמו את מרבית המסים, בעוד חברי האצולה המקורבים לבית חשמונאי נהנו מהטבות ומתנות שונות.

2.1.3 קושי דמוגרפי

גידול האוכלוסייה בארץ בתקופת החשמונאים היווה בעיה עבור השלטון, שהיה צריך למצוא פתרון לצפיפות האוכלוסין. כיבוש שטחים וגירוש ענוכרים עזרו בפתרון בעיה זו.

2.2 התרחבות טריטוריאלית

קיימים מניעים רבים לכיבוש שטחים, בין אם כלכליים (מיסים ודרכי מסחר), דמוגרפיים או פוליטיים. לכן כלל שליטי הממלכה החשמונאית דאגו להרחיב את שטחה.

במיוחד האזינו אל: שמעון, יוחנן הורקנוס, יהודה אריסטובולוס ובאופן מובהק אלכסנדר ינאי, שכבש שטחים רבים.

יהודה המכבי שני הישגים חשובים הנוגעים לירושלים: השתלטות על הדרך אליה וסיוע ליישובים יהודיים תחת שליטה הלניסטית.

קבע את הגבולות הראשונים של המדינה החשמונאית

יונתן הופסי הרחיב את גבולות יהודה כשכבש את דרום השומרון, מודיעין וחלק משטחי ירדן של היום

שמעון כיבושים לא נרחבים בשטחם אך בעלי חשיבות גבוהה. כיבוש יפו גרם ליצירת רצף טריטוריאלי מירושלים לים, חשוב מאוד עקב החשיבות של מעברים בין יבשות. בנוסף - כיבוש החקרא בירושלים, שהיה סמל לריבונות הסלווקית.

יוחנן הורקנוס כיבוש אדום, מידבא בעבר הירדן, שכם והשומרון, בית שאן ועמק יזרא

אריסטובולוס כיבושים בגליל

אלכסנדר ינאי כבש את אזור החוף (פרט לאשקלון ועכו), צפון עמק הירדן, מאב, הבשן, הגולן והגלעד

שלומציון המלכה

מפת הממלכה החשמונאית:

2.3 מדיניות כלפי נוכרים

על מנת לשמור על ציוויונה היהודי של המדינה החשמונאית (דת ולאום), נקטו המנהיגים בצעדים שונים:

יהודה המכבי

יונתן הופסי עד שמעון גירוש נוכרים ויישוב יהודים במקומם.

יוחנן הורקנוס ואילך גיור בכפייה

אלכסנדר ינאי המשיך במדיניות יוחנן (גיור) וגם הרס מקדשים הלניסטיים כדי להבריח נוכרים

2.4 שינויים במעמד המנהיג

באופן כללי, ככל שחלף הזמן ושהתחלפו המנהיגים, כך התרחבו סמכויותיהם. זאת בהשפעת המלכים ההלניסטיים להם הייתה סמכות גדולה מאשר רק צבאית.

יהודה המכבי בעל סמכויות צבאיות בלבד

יונתן הופסי סמכות צבאית ובנוסף סמכויות מדיניות ודתיות. קישר בין היהודים לבין המלך שמעון מונה על ידי אסיפת העם (כלומר בתמיכת העם) לכהן הגדול, למושל־נשיא וראש הצבא. ריכוז בידיו את כל הסמכויות פרט לשיפוט וחקיקה.

יוחנן הורקנוס כמו אביו

אריסטובולוס הראשון שמינה עצמו למלך. מנוגד למסורת היהודית (רק צאצאי דוד יכולים להיות מלכים).

אלכסנדר ינאי אריסטובולוס + סמכויות חקיקה ושיפוט

שלומציון המלכה אותן סמכויות כמו אלכסנדר ינאי, אך בגלל היותה אישה היא מעניקה לבנה הורקנוס השני את הסמכות הדתית ולבנה אריסטובולוס השני את הסמכות הצבאית

2.5 יחס להלניזם

באופן כללי, לאורך הזמן השליטים החשמונאים התקרבו יותר ויותר לתרבות ההלניסטית ואימצו מנהגים כגון:

- הוספת שם הלניסטי
- קביעת ימי ניצחון כחגים
- הנהגת חצר מלוכה
- ריכוז סמכויות מוחלט
- שיתוף נשים בשלאון
- צבא שכירים

יהודה המכבי קבע יום ניצחון כיום חג

יונתן הופסי —————

שמעון קובע את יום כיבוש החקרא כיום חג

יוחנן הורקנוס הראשון בעל שם הלניסטי, הראשון שמחזיק צבא שכירים

אריסטובולוס כמו הורקנוס לפניו, ובנוסף הראשון שמינה עצמו למלך

אלכסנדר ינאי כמו אריסטובולוס. בנוסף מינה למלכה את אשתו

שלומציון המלכה היא אישה

3 השלטון הרומאי בארץ ישראל (בפרט הורדוס ראה מיקוד)

3.1 דפוסי השלטון

בשנת 63 לפנה"ס מאבדת ממלכת יהודה את עצמאותה כאשר היא נכבשת על ידי רומא כחלק ממסע כיבושים באזור. בהרגה הפכה המדינה למדינת חסות רומית. תחילה המציא פומפיוס ממנה את הורקנוס השני לכהן גדול ומעניק לו סמכויות מדיניות ואת האחריות על גביית מיסים.

בשנת 37 לפני הספירה ממונה הורדוס למלך חסות¹ על ידי הסנאט.

¹מלך חסות - בעל ברית של רומא המחוייב לה מעל הכל ונתונות בידיו סמכויות שונות הכוללות החזקת צבא, זכויות שיפוט וזכויות כלכליות. מלך החסות אינו רשאי לקיים מדיניות חוץ וחייב לשלם מסים לרומא ולתת לה סיוע צבאי במקרה הצורך.

3.1.1 מדוע העדיפו הרומאים לנקוד במדיניות שלטון עקיף באמצעות שליט מקומי?

הרומאים ידעו ששליט מטעמם יעורר אנטגוניזם ולכן העדיפו למנות שליט מקומי. בנוסף, אותו שליט מקומי מכיר את החברה באזור ואת מנהגיה, מה שמעניק לו יתרון ביחס לשליט רומאי. שלישית, מנהיג מקומי יחסוף מהרומאים את הבירוקרטיה הכרוכה בגביית מסים, הכרעה בחיכוכים פנימיים וכו'.

3.1.2 למה דווקא הורדוס?

הסיבות הבאות מתארות מדוע בחרו הרומאים דווקא בהורדוס:

- **במובן הפוליטי** - הורדוס לא היה אהוב ומקובל על היהודים בארץ. עובדה זו הקנתה לו יתרון בעיני הרומאים שידעו ששלטונו נתון בחסדיהם. לכן הוא לא ימרוד ברומא
- **במובן הכלכלי / צבאי** - הורדוס היה בעל כושר ניהולי וצבאי, ובא ממעמד גבוה. לכן הוא יכל להחזיק צבא שכירים גדול שרומא יכלה לסמוך עליו
- **במובן האידיאולוגי** - הורדוס היה אזרח רומא, ולכן ניתן היה לצפו שהוא לא יבגוד בממלכה ממנה בא
- **במובן התרבותי** - הורדוס נמשך לתרבות ההלניסטית והיה לו פוטנציאל לפתח ולהעמיק אותה בארץ, כפי שרצו הרומאים

3.2 מאפייני שלטון הורדוס

1. **נאמנות לרומא לשליטיה המתחלפים** - הורדוס הביע נאמנות מלאה לשליטי רומא וכל פעם שהתחלף שליט הוא הכריז מחדש על נאמנותו אליו. בנוסף הוא הביע נאמנות על ידי בניית מקדשים והשתתפות בפולחנים (פולחן הקיסר). הורדוס גם הביע נאמנות באמצעות הפצת ההלניזם בארץ והעמדת צבאו לרשות רומא בעת הצורך.
2. **תמיכה בנוכרים ובהלניסטים** - הורדוס ידע שהאוכלוסיה היהודית לא תומכת בו, לכן ריכז את מאמציו בריצוי הנוכרים. הוא בנה ופיתח ערים הלניסטיות, ובנה בהן מקדשים, תיאטראות, גימנסיונים מרחצאות ועוד. הוא תמך באוכלוסיה הנוכרית יותר מאשר תמך ביהודית והחזיר מנהגים הלניסטים ואת השפה היוונית לירושלים ולממשל.
3. **נסיון להתחבב על היהודים** - מינויו של הורדוס התבסס על מינוי של גורם זק - הרומאים. הורדוס רצה למנוע התקוממויות מצד היהודים ולכן ניסה לרצות באמצעות שיפוץ בית המקדש, פיתוח חקלאי (ביריחו ובפצאל) והקמת נמל קיסריה.
4. **חיסול שרידי החשמונאים** - הורדוס החרים את רכושם של עשירי ירושלים ולמעשה השמיד כל זכר לשושלת החשמונאית. הוא הרג מקורבים אל החשמונאים, ביניהם גם את אשתו. הוא טיפח אצולה חדשה הכללו את בני משפחתו, משפחות ממוצא אדומי ויהודים שתמכו בהלניזם.
5. **התערבות בסדרי הכהונה והסנהדרין** - הורדוס פעל להחלשת שני המוסדות האלו על מנת להפוך לבעל הסמכות היחיד. לכן החל למנות בצעמו את הכהן הגדול וביטל את העברת התפקיד מאב לבן. הורדוס לא מינה את עצמו לכהן גדול מתוך חשש שהדבר יעורר התנגדות. הוא הרג רבים מחברי הסנהדרין והחליט בעצמו מי יהיו חבריה.
6. **מפעלי בנייה מפוארים** -

- (א) **שיפוץ בית המקדש והרחבת הר הבית**, לאחר השיפוץ נודע בית המקדש כאחד המבנים המפוארים באיזור ועבדו עליו 10,000 פועלים
- (ב) **בניית מצדה** - מבצר מוקף חומה ובתוכו ארמונות מהודרים
- (ג) **קיסריה** - עיר חשובה מאוד בארץ והמתחנה העיקרית של ירושלים באותם ימים. בעיר נבנה מקדש מפואר ופסלים לכבוד הקיסר אוגוסטוס. בנוסף הוקמו בה תיאטרון, היפודרום ואיצטדיון.

4 המרד הגדול

לאחר מות הורדוס, שני בניו החלו במאבק על הירושה. הדבר הוביל לאי יציבות שלטונית באזור ולכן הרומאים הפכו את יהודה לפרובינקיה².

הייתה התנגדות לרומא כבר מתחילת הכיבוש אך המהפך לפרובינקיה גרם להחרפתו. המרד פרץ בשנת 66 לספירה עקב סיבות רבות, והיווה ביטוי לשאיפתם של היהודים להשבת חירותם.

²פרובינקיה - ישות מדינית הכפופה לרומא ונמצאת תחת פיקוחו של נציב רומאי

4.1 מאפייני שלטון הנציבים

שלטון הנציבים פגע באזרחים היהודים ומאפייניו הם אנלוגיים לסיבות למרד:

מפקד - גורם מדיני כללי הקיסר הרומאי ערך קנוזוס (מפקד) בו הוא מנה את התושבים ואת קרקעותיהם והעריך את שווי הרכוש של כל תושב. התושבים ראו בכך סמל לאובדן החירות שלהם ולשעבוד לרומא. המפקד גם היה מנוגד לעיקרי היהדות.

מסים כבדים - גורם כלכלי כתוצאה מהמפקד נגבו מסים כבדים מהתושבים באופן ישיר: מס קרקע ומס גולגולת. מסים אלו היו גבוהים במיוחד והכבידו על התושבים. הנציב הרומי גבה את המסים. בנוסף נגבו מסים על סחורות שעברו בנמלים או נמכרו בשווקים ובהמותיהם של היהודים היו נתונות לשימוש הרומאים.

עושק כלכלי ושחיתות - גורם כלכלי הנציבים הגיעו לרוב ממעמד כלכלי יחסית נמוך. לכן הם ניצלו את מעמדם על מנת להתעשר. הדבר נעשה במעשי שחיתות, אכזריות, עושק ולקחת שוחד. למשל, הוטל על היהודים לספק מגורים ומזון לפקידי הנציב ולחייליו. הנציבים גם נהגו לשדוד את אוצר בית המקדש.

העדפת הנוכרים - גורם מדיני הנציבים היו עוינים כלפי היהודים והעדיפו את הנוכרים. במקרה של קיסריה לדוגמה, התעורר ויכוח בין הנוכרים ליהודים בנוגע למעמד היהודים. הנוכרים טענו כי הורדוס בנה את העיר עבור הנוכרים ואין בה מקום ליהודים. היהודים טענו שהורדוס היה יהודי ולכן העיר נבנתה עבורם. הנציב קבע כי העיר אינה יהודית והוביל למהומות בהן מתו 20,000 יהודים.

פגיעה והתערבות בחיי הדת - גורם דתי הנציבים המשיכו והקצינו את הפגיעה וההתערבות בחיי הדת שהתחיל הורדוס. כך למשל הושחת מוסד הכהונה לחלוטין והנציבים קנו את התפקידים בו בשוחד. בנוסף פונטיוס פילאטוס לקח מכספי בית המקדש כדי לבנות אמת מים והורה להכניס לתוך בית המקדש סמלים, דמויות ופסלים רומיים.

משיחיות - גורם דתי (הגורם המיידי) עקב המצב הקשה ביהודה החלו להתעורר תנועות מרד ותנועות משיחיות, אשר הובילו לדיכוי קשה בידי הרומאים. אותו דיכוי גרם להתלהטות הרוחות ורצון הולך וגובר לצאת למרד. תנועה משיחית בולטת היותר היא זו של ישו.

4.2 נימוקים בעד ונגד המרד

כאמור, כלל מאפייני שלטון הנציבים היוו את הסיבות למרד. להלן נימוקי המתנגדים והתומכים בקיום המרד

4.2.1 נימוקים בעד המרד

- עזרה מבחוץ - המורדים האמינו כי יהודים מהתפוצות ובעיקר מבבל יסייעו להם
- אמונות משיחיות - אמונה במשיח כזה או אחר שיציל את העם
- אמונה דתית - האמונה שזו מלחמה בין האור לחושך והאלוהים ישיע את העם

4.2.2 נימוקים נגד המרד

- לא תגיע עזרה - יהודי בבל לא יעזרו כיוון שהשלטון בבבל לא ירצה להסתכן במלחמה עם רומא.
- יחסי כוחות - המרד נידון מראש לכישלון עקב העוצמה הרומאית.
- נימוקים דתיים - רומא משגשגת ולכן ודאי שאלוהים עומד לצדה, מלחמה תהא נגד רצון האל ותגרור הפסד.
- אשמת הנציב - המצב הגרוע אינו באשמת רומא אלא דווקא באשמת הנציבים, יש לדרוש להחליפם במקום למרוד
- לא רלוונטי - מטרת המרד המרכזית היא חידוש העצמאות, אשר אבדה לפני מעל 100 שנים. לכן המטרה לא רלוונטית.

5 תוצאות המרד

5.1 מעמדה של יהודה

יהודה המשיכה להתקיים כפרובינקיה אך רומא לא הכירה יותר בזכותו של העם היהודי להתיישב בא"י. בנוסף:

- הפרובינקיה הפכה כפופה ישירות לקיסר ולא עוד לנציב בסוריה
- המרכז המנהלי נשאר בקיסריה ובראשו עמד נציב סנטור שמינה הקיסר, זאת לעומת נציב פרש כפי שהיה נהוג טרום המרד.
- הלגיון העשירי החל לחנות ביהודה באופן קבוע

5.2 שינויים בפאן הדתי

- חורבן בית המקדש השני וההרס שנגרם בירושלים היוו מכה קשה. ליהודים לא היה יותר מרכז דתי וכל המצוות הקשורות לבית המקדש חדלו מלהתקיים (תרומות, קורבנות, עלייה לרגל). מבחינת יהודים רבים החורבן מהווה סכנה ממשית להמשך קיומה של היהדות מכיוון שמצוות רבות היו קשורות לבית המקדש ולא היה ניתן לקיימן.
- כתוצאה מהחורבן, משרת הכהן הגדול ומצוות העלייה לרגל חדלו מלהתקיים
- בנוסף, חוסל מוסד הסנהדרין
- עם זאת הרומאים אפשרו ליהודים להמשיך לקיים את יהדותם

5.3 שינויים כלכליים ודמוגרפיים

על האוכלוסייה ביהודה עברו מספר שינויים:

- מעמד הנוכרים השתפר רבות, קיסריה הפכה לקולוניה ויפו שוקמה והפכה לעיר נוכרית.
- במהלך המרד נהרגו יהודים רבים (בין 600 אלף למיליון). בנוסף רבים נלקחו כעבדים או כמשתתפים בלודר (פרקטית מזון לחיות)
- היהודים לא הוגלו וערים שנכנעו לרומאים לא נפגעו
- חקלאות:
- במהלך המרד נשרפו ישובים רבים ולכן החקלאות נפגעה, במיוחד באזור ירושלים
- הופקעו קרקעות רבות. חלק הועברו לנוכרים והשאר לקיסר
- חלק מהיהודים נושלו מקרקעותיהם וחלק הפכו לאריסים. עם זאת מרבית הקרקעות נשארו בבעלות יהודית
- מסים:
- מס גולגולת
- דמי אריסות
- מס קרקע
- עבודות כפייה
- מס שתי הדרכמות - על כל יהודי היה לשלם 2 דרכמות לאחזקת מקדש יופיטר ברומא. מס זה קשה מבחינה אידיאולוגית שהרי הוא מסמל את ניצחון האלים הרומאים על האל היהודי. מס 2 הדרכמות מחליף את מס חצי השקל אותו היהודים היו אוספים כדי להבטיח את אחזקת בית המקדש.

6 מירושלים ליבנה - דת בלי בית

לפני המרד, רבן יוחנן בן זכאי היה המשנה לנשיא הסנהדרין, רבן שמעון בן גמליאל. לאחר המרד הקים ריב"ז מרכז דתי חדש ביבנה ותיקן מספר תקנות שיעזרו לדת לשרוד בלי בית המקדש:

1. **תקיעה בשופר** - מנהג התקיעה בשופר היה קשור בקשר ישיר לבית המקדש, בעיקר בראש השנה, כחלק ממנהג הקרבת הקורבנות. ריב"ז תיקן תקנה על פיה מותר לתקוע בשופר בראש השנה (בשבת בלבד) רק במקום שבו יושב בית הדין הגדול, כלומר ביבנה. כך הוא חיזק את מעמדה של יבנה כמרכז דתי חדש.
  2. **מנהג נטילת הלולב** - גם מנהג זה היה קשור לבית המקדש (סוכות). נטילת הלולב התקיימה בעיקרון בכל שבעת ימי החג בבית המקדש עצמו, ובכל מקום מחוצה לו רק ביום הראשון של החג. ריב"ז תיקן תקנה על פיה ניתן לקיים את המנהג בכל שבעת ימי החג בכל מקום.
  3. **ברכת הכהנים** - בעבר ברכת הכהנים באמרה בבתי הכנסת ולא רק בבית המקדש, ריב"ז המשיך את קיום המנהג את קבע כי יש על הכהנים לחלוץ את נעליהם בעת הברכה כזכר לכך שהכהנים נהגו ללכת יחפים בבית המקדש.
- למעשה, בית הכנסת הפך למרכז הפולחן ובכך הפך ריב"ז את היהדות לכוז שלא תלויה בקיום המקדש וירושלים. בנוסף הוקמו מוסדות ההנהגה החדשים (בית הדין הגדול והנשיאות) ביבנה במטרה לייצג את העם מול השלטון, להכריע סכסוכים ולפסוק בענייני הלכה.
- לאחר שעזב ריב"ז את יבנה תפס את מקומו רבן גמליאל, בנו של רבן שמעון בן גמליאל (קיבל את שמו מהסבא). הוא היה אהוב ביותר על העם ועל הרומאים כאחד ותיקן גם הוא מספר תקנות:

- שינוי מנהגי חגים
- ימי הצום - י"ז בתמוז, ט' באב, ג' בתשרי, י' בטבת.
- התפילה - כבר בימי בית המקדש היה נהוג להתפלל, רבן גמליאל הגדיל את כמות התפילות כשר קבע כי יש להתפלל כשלוש תפילות ביום. הוא גם חיבר את הנוסח הסופי לתפילת שמונה-עשרה.

חלק II

לאומיות או לא להיות

7 לאומיות

7.1 הגדרות ובסיס

- הגדרה 7.1 לאום** - קבוצה בעלת זהות משותפת השואפת להגדרה עצמית של מדינה על טריטוריה ספציפית.
- הגדרה 7.2 לאומיות** - תופעה חברתית פוליטית שצמחה באירופה החל מהמאה ה-17, ובמרכזה עומדת השאיפה (והזכות) של כל לאום לריבונות בשטח שאליו יש לו זיקה.
- הגדרה 7.3 מדינת לאום** - מדינה בה שולט לאום אחד

7.1.1 גורמים מלכדים

1. **טריטוריה** - מרכיב חשוב ביותר. הטריטוריה שייכת לכלל הלאום. נקשר אליה רגש והיא מהווה יותר מרק האדמה שמרכיבה אותה.
2. **שפה** - כלי מלכד - כולם חושבים ומתבטאים באותה שפה, וזו מייחדת אותם מאחרים.
3. **עבר משותף** - הדגשת הקשר בים ההווה לעבר של אומה. הנצחת ימי זיכרון, אירועים חשובים וגיבורי תרבות, יצירת מיתוסים ועוד.
4. **תרבות משותפת** - באה לידי ביטוי באומנות, ספרות ושירה.
5. **סמלים דגלים והמנונים** - מקור לגאווה לאומית. למשל: פסלים למיניהם, המנון המדינה. בצרפת - הדגל מייצג את ערכי המהפכה, וההמנון מבטא התנגדות לעריצים.
6. **תודעה לאומית ושאיפה לעצמאות** - בני הלאום מודעים לשיוכם ללאום זה ומתלכדים סביבו.

7.2 הגורמים לצמיחת הלאומיות המודרנית

7.2.1 גורמים אידיאולוגיים

תנועת ההשכלה - תנועה שהחלה לצמוח באירופה במאה ה-18, ובבסיסה עמד הרעיון שמעשה האדם ושכלו עומדים במרכז, במקום האל הודת ששלטו באירופה מאות שנים. בעקבות ההשכלה / נאורות התפתח המדע וכך החלו לחקור אסונות טבע ולהמציא תרופות. בנוסף תנועת ההשכלה השפיעה על צמיחת הרעיון הלאומי כאשר ערערה על הרעיון של "מלך בחסד האל". לכן האדם יכול להטיל ספק במלך ולהפעיל את ההגיון - ריבונות העם.

התנועה הרומנטית - זרם מחשבתי שהתפתח בסוף המאה ה-18 בעקבות, וכמעין תגובת נגד, לתנועת ההשכלה. גם תנועה זו מעמידה את האדם במרכז אך שמה אתה הדגש ברגש ולא על השכל. התנועה מבוססת בעיקר על רגשות הנוסטלגיה וחבריה שאפו לשמר את המצב הטבעי הישן, ועודדה כל אדם ולאום למצוא את היחודי. חברי התנועה הדגישו את הקשר לעבר ולהיסטוריה, לעתים בהסתמך על תרבות עבר מפוארת, כמו במקרה של יוון.

התרומה הלאומית עזרה להתפתחות הלאומיות בכך שעודדה עמים להדגיש את הייחודיות שלהם על ידי סיפורי עם, אגדות, אתוסים, יצירת גיבורים לאומיים, והעצמת האהבה למולדת.

7.2.2 גורמים חברתיים-כלכליים

תהליך החילון - כתוצאה מתנועת ההשכלה, אזורי אירופה החלו להטיל ספק בדתם ובעיקר בסמכויות הכנסייה. הלאומיות אפשרה למלא את החלל הריק שנוצר עקב איבוד הזיקה לכנסייה, ונתנה לאדם גוף להשתייך אליו ולהזדהות עמו.

המהפכה התעשייתית + עיור החל מהאמצע המאה ה-18 ועקב התפתחות המדע, החלו להתפתח שיטות חדשות של תקשורת, תחבורה, חקלאות ועוד... המהפכה הביאה לשני שינויים עיקריים:

- עיור
  - יצירת מעמד הבורגנות, ששאף לשנות את הסדר הישן.
- הניכור בערים תרם אצל רבים ליצירת הצורך בשייכות.

7.2.3 גורמים היסטוריים

המהפכה הצרפתית המהפכה הצרפתית, שהתרחשה בשנת 1789 הביאה לידי ביטוי את הרעיונות החדשים של תנועת ההשכלה. לאחר המהפכה עלה נפוליאון לשלטון וכבש ארצות רבות באירופה, וכך רעיונות המהפכה עברו לארצות הכבושות. כיבושי נפוליאון תרמו בפיתוח הלאומיות בעמים הכבושות.

המהפכה האמריקנית במלחמת השחרור האמריקאית נלחמו המושבות על עצמאות מבריטניה (1775). המושבות התאחדו והפכו למדינה ריבונית - "ארצות הברית של אמריקה". זו נהייתה מדינת הלאום הראשונה ועוצבה על רעיונות ההשכלה, דבר שגרם לעידוד הלאומיות במקומות אחרים, כולל תרוצה להאצת המהפכה הצרפתית.

7.3 השינויים להם הלאומיות גרמה

7.3.1 שינוי גיאוגרפי-מדיני

בעקבות הלאומיות השתנתה מפת אירופה באופן ניכר. שלוש האימפריות המרכזיות באירופה: הרוסית, העות'מנית והאוסטרו-הונגרית, התפרקו ובמקומן הוקמו מדינות חדשות דוגמת בולגריה ופולין.

7.3.2 שינוי תודעתי אידיאולוגי

הלאומיות והתודעה הלאומית הפכו למוקד הזהות של אזרחי אירופה. הלאומיות יצרה אחדות, תחושת שייכות והעניקה משמעות לחיי התושבים, זאת במקום הדת.

7.3.3 שינוי פוליטי

הלאומיות גרמה לשינוי מהותני בשיטת הממשל. המשטרים המלוכנים באירופה סולקו / הודחו ובמקומם הוקמו משטרים המתבססים על ריבונות העם - ההתחלה של הדמוקרטיה בעידן המודרני. הלאומיות והדמוקרטיה (בגלגול קודם שלה) הלכו יד ביד.

7.4 מאפייני התנועות הלאומיות

7.4.1 מטרה

לכל התנועות הלאומיות אותה מטרה - הקמת מדינת לאום. בנוסף, התנועות בירשו ליצור בסיס תרבותי חילוני עבור הלאום.

7.4.2 סוג חדש של מנהיגים

בניגוד למנהיגים הישנים, שאת כוחם קיבלו מהייחוס המשפחתי, מנהיגי התנועות הלאומיות היו צריכים להוכיח את היותם ראויים לתפקיד.

לכן מנהיגי התנועות הלאומיות היו בעלי כריזמה ויכולות לנסח רעיונות ואג'נדות שידברו לכלל העם. הנהגה חדשה זו שאבה את כוחה מהעם. רבים מהמנהיגים הגיעו מהשכבה היותר משכילה של האוכלוסיה.

7.4.3 תחומי הפעולה של התנועות הלאומיות

באופן עקרוני - שני מישורי פעילות: המישור הפוליטי והמישור החברתי-מדיני. בחלק מהמקרים היה גם צורך בפעילות צבאית.

מישור הפעילות העיקרי היה שונה בין כל תנועה לתנועה והיה תלוי במצב הפוליטי-מדיני באזור. בחלק מהמקרים מהפכה פוליטית הספיקה כדי להפוך את המשטר (צרפת), בחלק אחר היה צורך לגבש מספר מדינות קטנות לכדי מדינה אחת (גרמניה) ובחלק אחר היה לגרש שלטון זר ולפעול באמצעות צבא כדי לפרק אימפריה (רוב מדינות הבלקן).

7.4.4 שלבי ההתפתחות של התנועות הלאומיות

1. הגדרת הלאום וגיבוש תרבותו:
השלב הראשון התחיל תמיד בשכבת המשכילים, שכללה בין היתר סופרים, עיתונאים, מרצים וכדומה. הם נחשפו ראשונים לרעיונות הלאומיות ויצרו באמצעותם תרבות חילונית חדשה המבוססת על המכנים ההמשותפים של בני הלאום.
2. הפצת התרבות הלאומית לכלל העם:
בשלב הבא התעורר הצורך לסחוף את ההמונים ולגרום להם להאמין ברעיון הלאומי, בעיקר על ידי הפצת התרבות הלאומית (למשל - האחים גרים).
3. מאבק להשגת המטרה:
לאחר גיוס ההמונים החל המאבק להשגת המטרה - פוליטי או צבאי.
4. ביסוס הלאומיות:
לאחר השגת המטרה והמת המדינה היה צורך לבסס את המשטר החדש וערכיו במטרה למנוע מהשמרנים למרוד. כך נוצרו למשל מערכות חינוך ומשפט חילוניות.

7.4.5 גורמים מסייעים ומעכבים

בדיעבד ניתן למנות מספר גורמים שעזבו או סייעו לתנועות הלאומיות בדרך להשגת מטרתן.
גורמים שעזבו היו:

1. שלטון עויין
2. כנסייה חזקה
3. מצב כלכלי טוב
4. פיזור גיאוגרפי או תרבותי של העם

גורמים שסייעו היו:

1. שפה משותפת
2. בסיס תרבותי והיסטורי חזק
3. שלטון שנוא
4. אופיים של מנהיגי התנועות הלאומיות

7.5 איחוד גרמניה כדוגמא

7.5.1 רקע

בסוף המאה ה-18 היה במרכז מזרח אירופה אזור גרמני גדול שכלל כ-300 נסיכויות. לנסיכויות אלה הייתה היסטוריה משותפת, תרבות משותפת ושפה דומה. יחד עם זאת הן לא ניהלו ביניהן שום שיתופי פעולה מדיניים או כלכליים.

כאשר מגיע נפוליאון לאזור וכובש אותו הוא מצמצם את מספר הנסיכויות ל-38. בעקבות הכיבוש הזר של נפוליאון מתחילה להתעורר הלאומיות בקרב שכבת המשכילים בגרמניה, ששואפת להגדיר ולבסס תרבות גרמנית שתהווה קרקע לאיחוד כל הנסיכויות לכדי מדינה אחת גדולה.

הצעד הראשון בדרך למימוש השאיפה הלאומית הזו היה הצולפריין! (איחוד המכסים), אך פרט לשיפור המצב הכלכלי בנסיכויות הגרמניות, צעד זה לא היה יעיל מבחינה לאומית. זאת מכיוון שלכוחות הפוליטיים השונים היו אינטרסים שונים ומנוגדים ואף אחד מהשליטים לא רצה לאבד מכוחו. לפיכך אביב העמים בגרמניה נכשל.

7.5.2 הכוחות הפועלים באיחוד

פרט לשכבת המשכילים שממנה צמחה והופצה הלאומיות הגרמנית, הכוח הפעיל העיקרי בדרך לאיחוד גרמניה היה אוטו פון ביסמרק, קנצלר פרוסיה, וצבאו.

7.5.3 מטרת המאבק

לאחד את כל 38 הנסיכויות למדינה אחת גדולה וחזקה.

7.5.4 השלבים העיקריים במאבק

ברית הצולפריין והפרלמנט הכל גרמני בעקבות הצלחת ברית הצולפריין נעשה נסיון לאחד את גרמניה בפרלמנט כל גרמני שכלל נציגים מכל הנסיכויות. נסיון זה נכשל עקב ריבוי וניגוד אינטרסים

ביסמרק מאחד את גרמניה בכוח צבאי

1. כיבוש הנסיכויות בצפון גרמניה (שלזוויג והולשטיין):
במטרה לכבוש את שתי הנסיכויות בגבול דנמרק, ביסמרק חובר לצבא אוסטריה וביחד הם משתלטים על נסיכויות אלו

2. מלחמה נגד אוסטריה:
על מנת להבטיח את איחודה של גרמניה ללא הפרעה מצדה של אוסטריה, ביסמרק יוצא למלחמה נגדה ובכך משלים את הכיבוש של כל החלק הצפוני של גרמניה

3. מלחמה נגד צרפת:
בשלב הבא ביסמרק יודע שהוא חייב לכבוש את הנסיכויות הגובלות עם צרפת, בעיקר הכוונה לחבלי הארץ אלזס ולורן. במלחמה קצרה צבאו של ביסמרק מביס את הצבא הצרפתי והאיחוד מובטח. זאת לאחר ששאר נסיכויות דרום גרמניה הרגישו שעליהן להסכים לאיחוד הגרמני ולא להתנגד לא

איחוד גרמניה הוכרז ב־1871 בארמון ורסאי שבצרפת.

7.5.5 גורמים מסייעים ומעכבים

• מסייעים:

- תיעוש וצמיחה כלכלית בעקבות איחוד המכסים
- עבר משותף ותרבות ושפה ומשותפת
- מדיניותו של ביסמרק, נחישותו, וכו'

• מעכבים:

- התנגדותה של אוסטריה לאיחוד תחת פרוסיה + התנגדות צרפת
- התנגדותן של שכנותיה של גרמניה שלא רצו אותה מאוחדת וחזקה
- פיצול דתי ומדיני בין הנסיכויות (קתולים ופרוטסטנטים)

8 ציונות